

Avoim tiede ja tutkimus –hankkeen strategiaryhmän 9. kokous

Aika: Tiistai, 22.9.2015 klo 10–12

Paikka: Opetus- ja kulttuuriministeriö, kokoushuone Väinämöinen,
Meritullinkatu 10, Helsinki

Osallistujat:

Riitta Maijala, Suomen Akatemia (puheenjohtaja)

Juha Haataja, opetus- ja kulttuuriministeriö (varapuheenjohtaja)

Kristiina Hormia-Poutanen, Kansalliskirjasto

Kai Husso, Tutkimus- ja innovaationeuvosto

Laura Höijer, ympäristöministeriö

Outi Kallioinen, Lahden ammattikorkeakoulu sijaisena *Anu Raappana*, LAMK

Seppo Kangaspunta, työ- ja elinkeinoministeriö

Minna Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö

Kimmo Koski, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy

Sari Löytökorpi, valtioneuvoston kanslia

Heikki Mannila, Suomen Akatemia

Anne Miettinen, liikenne- ja viestintäministeriö

Tuomo Mäki, valtiovarainministeriö

Sami Niinimäki, opetus- ja kulttuuriministeriö

Mikko Peltonen, maa- ja metsätalousministeriö

Hanna-Miina Sihvonen, sisäministeriö

Viveca Still, opetus- ja kulttuuriministeriö

Timo Ståhl, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Timo A. Tanninen, sosiaali- ja terveysministeriö

Tuuli Toivonen, Open Knowledge Finland ry

Thomas Wilhelmsson, Helsingin yliopisto

Anne Kauhanen-Simanainen, valtiovarainministeriö (pysyvä asiantuntija)

Pirjo-Leena Forsström, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (pysyvä
asiantuntija)

Jenni Hyppölä, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (sihteeri)

Vierailijat:

Jyrki Hakapää, Suomen Akatemia

Risto Kaikkonen, THL

Soile Ollila, TEKES

Liitteet:

- Liite 2: 8. Kokouksen muistio (10.6.2015)
- Liite 3: Palkintoehdotus
- Liite 4: ATT -toimenpiteet 2016
- Liite 5: ATT -viitearkkitehtuuri – rakenne
- Liite 6: Ehdotus tieto käyttöön -hauksi
- Liite 8: OA -tavoitteet
- Liite 9: Neuvottelut Elsevier-Unifil
- Liite 11: Toimintakulttuurin avoimuuden tilannekuva tutkimuslaitoksissa
- Liite 13: Avoimen tieteen foorumin ohjelma
- Liite 14: ATT -viitearkkitehtuurin taustamuistio
- Liite 15a: Tilaisuudet ja tapahtumat
- Liite 15b: ATT tilastointiesittely

ASIALISTA

1. Kokouksen avaus ja esityslistan hyväksyminen

Puheenjohtaja avasi kokouksen klo 10. Toivotettiin Timo Ståhl tervetulleeksi strategiaryhmään ja pidettiin esittelykierros.

2. Edellisen kokouksen pöytäkirja, Liite 2.

Hyväksyttiin edellisen kokouksen pöytäkirja.

Päätösasiat:

3. Avoimuudesta palkitseminen: ehdotus tunnustuksista (liite 3) (Pirjo-Leena Forsström)

Hankkeen pääsihteeri Pirjo-Leena Forsström esitteli ehdotukset avoimuuden tunnustuksiksi 2015 palkittavaksi Avoimen tieteen foorumissa 11.11.2015.

Keskusteltiin vuoden 2016 tunnustuksen tai tunnustuksien palkitsemisperusteista. Keskustelussa nostettiin esiin organisaatioiden palkitsemisen ohella henkilöiden palkitseminen ja avoimuuteen kannustaminen esimerkkien voimalla. Avoimen julkaisemisen (eniten open access -julkaisuja) ohella ehdotettiin avoimuuden hyödyntämisestä palkitsemista.

Päätös :

Hyväksyttiin palkintojen 2015 saajat esityksen mukaisesti. Merkitään, että Helsingin yliopiston kansleri Thomas Wilhelmsson jääväsi itsensä palkitsemista koskevasta päätöksestä.

Vuoden 2016 palkintokriteereistä tehdään ehdotus seuraavaan kokoukseen. Palkinto myönnetään tutkijalle, ja etenkin avoimuuden hyödyntäminen huomioidaan palkitsemisperusteissa.

4. ATT Tiekartta: Tilanne 2015 ja ATT Tavoitteet 2016 (liite 4) Pirjo-Leena Forsström)

Pirjo-Leena Forsström esitteli ATT-hankkeen tilanteen 2015 ja tavoitteet vuodelle 2015. Hanke on hyvässä vauhdissa, siinä ei ole varsinaisia slow stoppereita, ja paikoitellen asiat ovat edistyneet tiekarttaa nopeammin, esimerkiksi rahoittajien osalta.

Keskustelussa nostettiin esiin ministeriöiden valmius arvioida rahoitushakemuksia avoimuuden näkökulmasta. Todettiin, että täsmäkoulutusta avoimuudesta voidaan järjestää mutta tiedon hyötykäyttö on nähtävä laajemmassa kontekstissa, jossa avoimuus on vain yksi näkökulma. Tietoa avoimuudesta voidaan jakaa myös muuten kuin koulutuksella.

Ensimmäisten ATT -koulutustilaisuuksien perusteella varsinkin yksityiskohtaisen tiedon tarve on suurta.

Lisäksi keskusteltiin palkitsemisesta, miten insenttiivit eriytetään organisaatio- ja yksilötasolla, sekä tutkimusdatojen avaamisen linjauksista. Pääsihteeri Forsström tarkensi, ettei tutkimusdatojen avaamispaikkaan ei oteta kantaa, vaan se voi olla myös organisaation omassa ympäristössä. Pitkäaikaissäilytyksen toimintamalli on valmistelussa. Työnjako organisaatioiden, kansallisen tason ja kansainvälisen yhteistyön välillä sisältyy tähän keskusteluun.

Päätös: Hyväksyttiin tavoitteet vuodelle 2016.

5. ATT -arkkitehtuurityön kehityssuunnitelma (liite 5) (Pirjo-Leena Forsström)

Pirjo-Leena Forsström esitteli ATT -arkkitehtuurin kehityssuunnitelmaa. Tavoitteena on muodostaa ketterämpi yhteisöllinen tapa tehdä tiedettä ja

muodostaa käytäntöjä, miten toimimalla pystytään kiihdyttämään tiedettä.

Arkkitehtuurityö on tehokkaasti käynnissä, ja monien työpakettien viimeistely on menossa, jonka jälkeen tulokset on viestittävä ja jalkautettava. Forsström totesi etenemissuunnitelman etenevän vauhdikkaasti ja seuraavaan kokoukseen olevan tulossa jo melko valmista materiaalia. Todettiin kyseessä olevan ison asian, josta keskustellaan jatkossa.

Päätös: Hyväksyttiin kehityssuunnitelma ja jatko suunnitelman mukaisesti.

6. Tieto käyttöön – toinen haku (liite 6) (Juha Haataja)

Juha Haataja kertoi edellisestä Tieto käyttöön –hausta jääneen noin 0,5M€, joka nyt ehdotetaan jaettavaksi kevyellä hakumenettelyllä siemenrahoitukseksi tutkimusaineistojen avoimuuden ja saatavuuden edistämiseen. Hakuun pyydetään ehdotuksia 4-5 taholta, jotka valitaan Tutkimus-PAS pilotoijien joukosta, aiemman Tieto käyttöön –haun aineistojen avaamisen hakemuksista, ja strategiaryhmältä, asiantuntijaryhmältä ja Tutkimus-PAS -tyoryhmältä kerättävistä ehdotuksista strategisesti tärkeistä tutkimusaineistoista. Prosessin hoitaa nimetty pienryhmä, ja lista käsitellään OKM/KTPO:ssa. Päätökset tulevat joulukuussa. Esityksiä aineistoista voi toimittaa pääsihteerille syyskuun aikana.

Päätös: Hyväksyttiin esityksen mukaisesti.

7. Henkilömuutos ATT -strategiaryhmässä (Juha Haataja)

Päätös: Hyväksyttiin Hanna-Miina Sihvonon strategiaryhmän jäseneksi Esa Käyhkön tilalle.

Keskusteluasiat:

8. ATT -strategiaryhmän tavoitteet avoimuudelle (liite 8) (Juha Haataja)

Juha Haataja esitteli ehdotuksen avoimuuden indikaattoreiksi:

1. *Vuosittaisessa arvioinnissa 10 % korkeakouluista vuonna 2017 avoimen tieteen kulttuurin korkeimmalla tasolla (avoimuudesta on tullut strateginen vahvuus), 25% vuonna 2018 ja 50% vuonna 2020.*
2. *Avoimesti saatavilla olevien tieteellisten julkaisujen osuus on EU:n tekemässä arvioinnissa 65% vuonna 2017, 75% vuonna 2018 ja 90% vuonna 2020.*

3. *Tutkijakoulutusohjelmista on 90%:ssa vuonna 2018 mukana avoimen tieteen koulutusosio ja 100%:ssa vuonna 2020.*
4. *Uusista data-aineistoista on lisensoitu 25% vuonna 2017 ja 30% vuonna 2018. Uusista aineistoista on 50% lisensoitu vuonna 2020 ja niiden metatiedot löytyvät kansallisista metatietokatalogeista*

Haatajan mukaan indikaattorien tarkoituksena on yhtäältä käyttää numeerisia mittareita ja tavoitteita, toisaalta tukea mahdollisuuksia ja tutkijoiden kyvykkyyksiä, sekä edistää asioita yhdessä miettien nyt esitettyjen indikaattorien pohjalta. Tavoitetila olisi sekä korkeakouluilla että tutkimuslaitoksilla toimintakulttuuriarvion korkein taso. Tavoitteet ovat yhteensopivia EU:n tavoitetason kanssa. Datojen lisensoinnin osalta kyse olisi uusista aineistoista.

Alustusta seuranneessa keskustelussa todettiin indikaattoreille olevan tarvetta ja niitä pidettiin sopivan haastavina, muttei mahdottomina. Käytännössä usein mittaaminen määrittelee toiminnan, joten mittarien määrittely on tärkeää. Tohtorikoulut nähtiin avainasemassa uuden kulttuurin nostamisessa. Keskustelussa kaivattiin konkreettisia esimerkkejä malliksi, miten aiemmin mahdottomasta on tehty mahdollista. Datojen osalta todettiin kysynnän olevan tärkeää – miten kannustetaan tutkijoita paitsi avaamaan omia datojaan, myös käyttämään toisten keräämää ja avaamaa dataa. Tähänkin tarvitaan sopivia kannustimia.

Keskusteluissa todettiin, että datan mahdollista tulevaa arvoa ei voi aina tietää ennalta. Avoimuus ja käytettävyys eivät ole sama asia, vaan oleellista on miettiä avoimuutta tutkimuksen alusta alkaen, jotta data olisi tosiasiallisesti käytettävää myöhemmin. Datan hallinta on kehittynyt monilla aloilla hyvän datan keräämiseen ja kuratointiin. Tätä tulisi tukea sopivilla kannusteilla. Tietomalliryhmässä on valmistelussa datasetteihin liittyviä näkökohtia, kuten niiden tunnisteet. Tärkeää on myös tutkimusdatojen hyödyntäminen esimerkiksi yrityksissä.

Keskustelun tuloksena todettiin, että nyt esittelyt indikaattorit muodostavat tavoitetason, johon pyritään. Kannustamiseen ja tietopohjan laajentamiseen liittyvät näkökulmat viedään jatkovalmisteluun, ja niistä toivotaan konkreettisia esimerkkejä. Asiaan palataan ryhmässä myöhemmin.

9. **Julkaisujen avoimuuden edistäminen:** Kustantajien tilausmaksujen julkistaminen (Pirjo-Leena Forsström) ja Sopimusneuvottelut (liite 9) (Kristiina Hormia-Poutanen)

Pirjo-Leena Forsström kertoi hallinto-oikeuden velvoittaneen Aalto-yliopistoa luovuttamaan tietoja Elsevierin kanssa solmituista lisenssisopimuksista OKF:lle. Allossa on laadittu muistio tietojen avaamisen juridisista perusteista, joka tulee muiden korkeakoulujen käyttöön lokakuun alussa.

Jatkona edelliseen keskusteluun Kristiina Hormia-Poutanen esitteli FinELib-konsortion neuvottelut lehtipaketeista 2016. Konsortion palveluyksikkö toimii Kansalliskirjastossa ja neuvotteluja vetää HY:n vararehtori Keijo Hämäläinen. Neuvotteluja käydään useiden kustantajien, kuten Elsevier, Sage, Taylor & Francis, Wiley-Blackwell, IEL, ACS, ACM, kanssa. Tiedejulkaiseminen on erittäin kannattavaa toimintaa ja monilla aloilla keskittynyt muutamien toimijoiden käsiin, mikä on kallista ostajille ja kaventaa vaihtoehtoja. Avoimen julkaisun osalta Suomessa ei ole yhtenäistä mandaattia, vaan avoimuuden vaatimukset tulevat etenkin tutkimusrahoittajien puolelta. Neuvotteluissa seurataan kansainvälistä kehitystä. Trendejä ovat avoimen saatavuuden edistäminen, tiedonlouhinnan mahdollistaminen, ja julkisesti rahoitetun tutkimuksen avaaminen.

10. Malli datapolitiikkatyöstä: THL (Risto Kaikkonen)

Risto Kaikkonen esitteli THL:n valmisteilla olevaa datapolitiikkaa, jota on valmisteltu keväästä alkaen. THL:ssä on järjestetty kaksi avointa työpajaa, jossa datapolitiikkaa on esitelty ja työstetty eteenpäin. THL:n johtoryhmä on ollut erittäin tiiviisti mukana työssä. Datapolitiikka on saanut hyvää palautetta sekä talon sisällä että ulkopuolelta. Kaikkonen toivoi sparrausta myös strategiaryhmältä ja hyvää yhteistyötä jatkossakin.

11. Toimintakulttuurin avoimuuden tilannekuva tutkimuslaitoksissa (liite 11) (Pirjo-Leena Forsström)

Pirjo-Leena Forsström kertoi tutkimuslaitosten avoimuuden tilannekuvan selvityksestä. Tutkimuslaitosten avoimuus ei vielä ole samalla tasolla kuin korkeakouluilla. Sitoutuminen avoimuuteen ja avoimuuden osaaminen ovat monessa tutkimuslaitoksessa hyvällä tasolla, mutta tiekartan toteutus koetaan kuitenkin monessa organisaatiossa haastavaksi etenkin useiden organisaatiomuutosten, rahoituksen ja viranomaistoimintaan keskittymisen vuoksi. Kiinnostus esimerkiksi avoimen kustantamisen pilotteihin, palveluiden kehittämiseen sekä muihin avoimeen tutkimukseen liittyvään on selvityksen mukaan kaksijakoista. Tutkijatasolla avoimuuteen kannustetaan, mutta poliittisella tasolla avoimuutta ei useinkaan vielä ole huomioitu.

Tiedoksi:

12. Suomen Akatemian ja TEKESin rahoituksessa avoimuuden huomioiminen (Jyrki Hakapää, Soile Ollila)

Jyrki Hakapää esitteli Suomen Akatemian linjauksia avoimuudelle. Akatemia uusii rahoitusohjeitaan vuosittain. Avoimuus on tänä vuonna ohjeistuksessa ensimmäistä kertaa omana osionaan. Avoin julkaisu on mainittu ohjeissa jo kymmenen vuotta, ja tällä hetkellä sitä edellytetään mahdollisuuksien mukaan. Aineistoissa kehoitetaan tallentamiseen ja avaamiseen, ja aineistohallintasuunnitelma on vaadittu vuodesta 2009 alkaen. Akatemia näkee avoimen tieteen periaatteet ja käytännön toimet nykyisen ja tulevan tutkimustoiminnan perustekijöinä. Avoimen tieteen mandaatin kehittämistyö jatkuu, vaikka tutkijoita ei vielä velvoiteta kokonaisvaltaiseen avoimuuteen. Akatemian näkökulmasta tutkimuskentän kehittyminen ja ATT -hankkeen eteneminen ovat tärkeitä suunnannäyttäjiä, joihin reagoidaan.

- Soile Ollila esitteli Tekesin suhteen ATT -hankkeen tavoitteisiin. Ollilan mukaan Avoin tiede ja tutkimus on mahdollisuus innovaatioille ja elinkeinoelämän uudistumiselle. ATT-hankkeen tavoitteet ovat hyvin linjassa Tekesin tutkimusrahoituksen kanssa ja Tekes huomioi Tiekartan vaatimuksia rahoituksen yleisissä ehdoissa. Tuloksia on levitettävä aktiivisesti, mutta tulosaineiston levittämisestä ei ole erillisiä ohjeita. Projekteissa aikaansaatavaa tietoa ja tuloksia pitää voida hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti jatkossa, ja tulossa on vaatimus aineistohallintasuunnitelmasta. Tekes kehottaa tutkijoita noudattamaan yliopistojen ja tutkimusorganisaatioiden ohjeistusta ja suositukset avoimuudesta ovat samansuuntaisia Suomen Akatemian linjausten kanssa. Avoimuuteen liittyvät suorat kustannukset ovat hyväksyttäviä hankkeen kustannuksia. Suunnitelmissa on Tuuli-työkalun pilotoiminen sopivassa haussa, ja Tekesillä on suuria odotuksia datan avaamiseen innovaatiotoimintaan liittyen.

13. Avoimen tieteen foorumin ohjelma (liite 13)

Merkittiin tiedoksi.

14. Tiedoksi arkkitehtuurin taustamuistio (liite 14)

Merkittiin tiedoksi.

15. Tiedoksi hankkeen tilaisuudet, tapahtumat, tilastot (liitteet 15a ja 15b)

Merkittiin tiedoksi.

16. Muut mahdolliset asiat

Sari Löytökorpi jakoi Tieto käyttöön -viestintäoppaat tiedoksi ja tutustuttavaksi. Tutustutaan tarkemmin VNK:n TEAS-karttaan ensi kokouksessa.

17. Seuraavat kokoukset

- 8.12.. klo 10–12 nh. Väinämöinen

18. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 12.